

הצעת מחקר לעבודה שוות ערך תזה

בנושא

תביעות הפיצויים של הגרמנים הסודטים

Sudeten German Claims to Reparations

מוגש ע"י

איריס נחום

בהנחיית

פרופ' ז'וזה ברונר

הריני מאשר כי ההצעה מקובלת עלי

חתימת המנחה

פברואר 2009

1. תאור נושא המחקר (כולל תיחום בזמן ובמרחב), ומצבו הנוכחי בספרות ההיסטורית

נושא המחקר

בראייתי, תולדות הגרמנים הסודטים במאה ה-20 מהוות נושא מרתק, שכן הן מייצגות מיקרוקוסמוס של ההיסטוריה המרכז אירופאית המודרנית. חבל הסודטים מסמל עבורי צומת מעניינת בהיסטוריה המרכז אירופאית, שכן בו נפגשו ההיסטוריה האוסטרו-הונגרית, הגרמנית והציכוסלובקית. הנקודה החשובה הינה שהמאבק בין הלאומים השונים בא גם לידי ביטוי בסוגית הפיצויים: מצד אחד, הגרמנים הסודטים תובעים מציכוסלובקיה/צ'כיה פיצויים ומצד שני, המדינה והחברה הציכוסלובקית/צ'כית מסרבות בכל תוקף לענות לדרישותיהם. דהיינו, חידושו של המחקר שלהלן הינו בכך שהוא בוחן סכסוך בין נרטיבים לאומיים ובין זהויות היסטוריות שונות, דרך הפריזמה של תביעות פיצויים.

מדוע נבחרה תיאורית הפיצויים כדי לנתח את המאבק על הבניית העבר שמתנהל בין הגרמנים הסודטים ובין הציכוסלובקים/צ'כים? תיאורית הפיצויים מאפשרת לנו לחשוף את האופן בו הצדדים המעורבים בסכסוך משתמשים "בשפת השואה", שהפכה לשפה משפטית בשנים האחרונות, בכדי לזכות בלגיטימציה. בעידן הגלובליזציה כך, נוצר מצב בו מלחמת העולם השנייה והשואה הופכות לנקודות משען (points of reference) בזיכרונות הקולקטיבים של הלאומים האירופיים. בתוך כך, הלאומים השונים נוטים להציג את עצמם כ"קורבנות" של "העבר הטראומטי" וכבעלי זכות לדרישת פיצויים עבור העוול ההיסטורי שחוו.

הקווים המתודולוגיים ומבנה המחקר

המחקר הינו עיוני-דדוקטיבי ונקודת המוצא שלו הוא הדיון בסוגית תיאורית הפיצויים. בהסתמך על דיון זה, דרישות הפיצויים של הגרמנים הסודטים ינותחו באופן אמפירי. המחקר יחולק לשלושה חלקים: הפרק הראשון ידון בתיאורית הפיצויים, הפרק השני יעסוק בתולדות הגרמנים הסודטים במאה העשרים, ובפרק השלישי ינותחו תביעות הפיצויים של הגרמנים הסודטים במסגרת שיח הקורבנות.

א. הפרק הראשון

פרק זה יוקדש לניתוח התיאורטי של שיח הפיצויים אשר התפתח בשנות האלפיים. המצב הפוליטי באירופה לאחר שנת 1989 הוביל לכך שקבוצות שונות שנרדפו על-ידי הנאצים (עובדי הכפייה למשל) העלו תביעות חדשות נגד ממשלת גרמניה ונגד ממשלות ומוסדות אירופאים אחרים. במקביל, בעקבות תהליך הגלובליזציה, יותר ויותר קורבנות של עוולות היסטוריים שונים משמיעים את קולם ברחבי העולם (צאצאי העבדים בארה"ב למשל). הם דרשו, ועדין דורשים, מהחברה המואשמת בפשע תשלומי פיצויים ומתן הכרה עבור סבלם. כתוצאה מכך, המושג "פיצויים" איבד את משמעותו המקורית

(Wiedergutmachung/reparations), דהיינו פיצויים אישיים לניצולי השואה ושילומים עבור קליטתם במדינת ישראל, ונהפך למושג רחב יותר.

תיאורית הפיצויים מבוססת על ההבחנה בין הסוכנים ההיסטוריים השונים: מצד אחד, עומדים הקורבנות (וצאצאיהם) של עוול היסטורי מסוים התובעים פיצויים והכרה, ומצד שני, עומדים הפושעים (וצאצאיהם) שאמורים לקבל אחריות על מעשיהם ולפצות (סמלית ו/או כספית) את הקורבנות. שלושת החוקרים הבולטים ביותר בתחום אשר דנים בהיבטים השונים של תיאורית הפיצויים הינם ההיסטוריון וחוקר התרבות הישראלי-אמריקאי אלעזר ברקן (Barkan), שפרסם בשנת 2000 את הספר *The Guilt of Nations: Restitution and Negotiating Historical Injustices*, הפילוסופית האוסטרלית ינה תומפסון (Thompson), שהוציאה לאור בשנת 2002 את ספרה *Taking Responsibility for the Past: Reparation and Historical Justice* והסוציולוג האמריקאי ג'ון טורפיי (Torpey), שפרסם בשנת 2003 את הספר *Politics and the Past: On Repairing Historical Injustices* ובשנת 2006 את הספר *Making Whole What Has Been Smashed: On Reparations Politics*.

בשלב זה של המחקר ישאלו השאלות הבאות: **מאיזה אלמנטים מורכבת תיאורית הפיצויים ומה משמעותם** כגון סוגיית הכרת הנרדפים או המנוצלים כ"קורבנות", החזרת הרכוש הגנוב, תשלומי פיצויים, מעשי פיוס סמליים, הקמת ועדות היסטוריות וכדומה. זאת ועוד, המחקר יבחן את **ההיבטים הבעייתיים הכרוכים בתיאורית הפיצויים, בכלל, ובאלמנטים המרכיבים אותה, בפרט, כדוגמת, הקושי בזיהוי המדויק של פושעים/קורבנות של פשע היסטורי, השאלה האם ניתן לדרוש פיצויים עבור עוול היסטורי שהתרחש לפני דורות רבים, סוגיית הבעלות החוקית על רכוש גנוב בעבר הרחוק וכדומה. הטענה המרכזית תהא, שבאופן פרדוקסאלי, הדבר החשוב ביותר בתיאורית הפיצויים איננו מימושם הקונקרטי של התביעות השונות, אלא מימושם סימבולי, ככלי בידי הקורבנות להשמעת "האמת" אודות העוול ההיסטורי שנגרם להם בקרב הציבור הרחב.**

מעבר לשאלות שלהלן, המחקר יעלה גם סוגיה שטרם נחקרה בספרות המקצועית: ההבחנה בין שני דגמים של פיצויים, ה-Lastenausgleich, לעומת ה-Wiedergutmachung. לעתים, מכנים את ה-Lastenausgleich, הכספים שהנפגעים הגרמניים ממלחמת העולם השנייה (ובניהם המגורשים הגרמניים מחבל הסודטים) קיבלו ממשלת גרמניה כדי להקל על מצוקתם החומרית וקליטותיהם בגרמניה, בשם Wiedergutmachung. אמנם, קיימים קווי דמיון ביניהם (למשל, שניהם מפצים על אובדן רכוש) אולם מחקר זה יבקש לטעון, כי בפועל מדובר בשני מודלים שונים של פיצויים. כך למשל, הזוהות העצמית של המעורבים בשני המקרים הינה שונה לגמרי. בעוד ששילומי ה-Wiedergutmachung הינם תוצאה של משא ומתן בין הקורבנות היהודיים ונציגי הפושעים לשעבר,

ה-Lastenausgleich הינו פרי תוצאה של משא ומתן בין שני צדדים המתייחסים לעצמם כקורבנות המלחמה. במובן זה, ה-Lastenausgleich אינו תואם כלל לדגם הפיצויים של ה-Wiedergutmachung, שכן הוא איננו נשען על מודל לפיצוי הקורבן על-ידי מי שמכיר בעצמו כאחראי לעוול.

אחת ההשלכות הבעייתיות של תיאורית ה-Wiedergutmachung הינה, שכדי לזכות בתשומת הלב הציבורית ולקבל הכרה, התובעים חייבים להציג את עצמם כקורבנות. שכן תהליך זה כרוך בעימות סביב פרשנות היסטורית. לפיכך, בפרקים הבאים של המחקר, תביעות הפיצויים של הגרמנים הסודטים ינותחו במסגרת שיח הקורבנות הנוכחי בגרמניה ובאירופה. המחקר יטען שהמאבק על הפיצויים בין הגרמנים הסודטים ובין ממשלת צ'כוסלובקיה/צ'כיה, הינו מאבק על מעמד הקורבן במהותו, ובאופן כללי מאבק על האינטרפרטציה של תולדות מרכז אירופה במאה העשרים.

ב. הפרק השני

הבנת תביעות הפיצויים של הגרמנים הסודטים כרוכה בהבנת תולדותיהם במאה העשרים, ולפיכך הפרק השני של המחקר יוקדש לנושא זה. הנחת המחקר הינה, שזהותם של הגרמנים הסודטים היא תוצאה של שינויים בקונסטלציות הפוליטיות במרכז אירופה במאה העשרים.

ממעוף הציפור, ניתן לראות כי חבל הסודטים הינו האזור דובר גרמנית בבוהמיה, מורביה ושלזיה האוסטרית עוד מתקופת ימי הביניים. בזמן המונרכיה ההבסבורגית, גרמנים אלו הגדירו את עצמם כ"גרמנים של בוהמיה" (Deutschböhmen) וכ"גרמנים של מורביה" (Deutschmähren). כתוצאה מהשינויים הפוליטיים במרכז אירופה בסוף מלחמת העולם הראשונה בוהמיה, מורביה ושלזיה האוסטרית הפכו לחלק מהמדינה הצ'כוסלובקית החדשה. כדי למחוא כנגד אי הכרת זכותם להגדרה עצמית, הגרמנים של בוהמיה ומורביה קראו לעצמם בשם חדש, "גרמנים סודטים" (Sudetendeutsche) ולמולדם "חבל הסודטים" (Sudetenland). במהלך שנות העשרים והשלושים של המאה העשרים, הקשרים בין ברלין וחבל הסודטים התחזקו. בתוך כך, הגרמנים הסודטים פתחו זהות חדשה כ-Volksdeutsche (ה"שייכים" לעם הגרמני) ומאמצע שנות השלושים תמכו באופן גובר בסיפוח חבל הסודטים לידי גרמניה הנאצית. בסוף מלחמת העולם השנייה נוצרה קונסטלציה פוליטית חדשה במרכז אירופה: תחת צווי בנש ובהסכמת בעלי הברית, כשלושה מיליון גרמנים גורשו על-ידי הצ'כים והסלובקים ממולדתם. הגרמנים הסודטים נהפכו למגורשים.

קיימת ספרות ענפה על תולדותיהם של הגרמנים הסודטים. אך חשוב לציין שרק בשנים האחרונות התפרסמו בגרמניה ובצ'כיה מחקרים היסטוריים הדנים, באופן ביקורתי, על שיתוף הפעולה בין חלק מהגרמנים הסודטים ובין הנאצים. הבולט מבין המחקרים האלה הינו ספרו של ההיסטוריון הגרמני יורג אוסטרלו (Osterloh) משנת 2006, בשם *Nationalsozialistische Judenverfolgung im*

Reichsgau Sudetenland 1938-1945, אשר עוסק ברדיפת היהודים בחבל הסודטים ב"רייך השלישי".

3. הפרק השלישי

בחלק האחרון של המחקר ינותחו תביעות הפיצויים של הגרמנים הסודטים באופן אמפירי. סוף המלחמה הקרה ונפילת מסך הברזל יצרו לראשונה את התנאים, עבור הגרמנים הסודטים, להגשתן של תביעות ממשיות נגד צ'כוסלובקיה/צ'כיה. רשימת הדרישות של קבוצת הלחץ של הגרמנים הסודטים, ה-Sudetendeutsche Landsmannschaft (SdL), אשר פועלת הן בגרמניה והן באוסטריה, הינה מגוונת. תחילה, הגרמנים הסודטים תובעים מהממשלה הצ'כית ומהקהילות האירופאית והבינלאומית את ביטול צווי בנש והכרת הסבל הנגרם להם בזמן גירושם מצ'כוסלובקיה. בנוסף, הם דורשים מצ'כיה את חזרת הרכוש הנגזל מהם תחת צווי בנש. יתר על כן, ה-SdL דורשת מהקהילה הבינלאומית להכיר בזכותם להגדרה עצמית ולשוב לחבל הסודטים.

מטרת הפרק הינה לבחון כיצד תיאורית הפיצויים באה לידי ביטוי במקרה של הגרמנים הסודטים. בתוך כך, המחקר יתמודד עם השאלות הבאות: **באיזה נקודות קיימת התאמה בין תיאורית הפיצויים ותביעותיהם של הגרמנים הסודטים ובאיזה נקודות המקרה של הגרמנים הסודטים סוטה מהתיאוריה?** טענת המחקר היא, שתיאורית הפיצויים ותביעותיהם של הגרמנים הסודטים דומה, בכך שהדבר החשוב עבור הקורבנות אינה הגשמת התביעות אלא הפצת "האמת היסטורית". כלומר, יותר מאשר מטרתן של התביעות היא מימושן הכלכלי, מטרתן הינה מימושן הסימבולי בהכרת סבלם וקורבנותם. בנוסף, המחקר מניח שהפער הבולט ביותר בין התיאוריה והפרקסיס של הגרמנים הסודטים הינו בסוגיית "הדור השני". כלומר, בעוד שתיאורית הפיצויים מניחה שלכל מאבק על פיצויים יש דור המשך, ככל הנראה המגורשים הגרמנים הסודטים לא הצליחו לטפח "דור שני".

במרכז תביעות הפיצויים של הגרמנים הסודטים עומדת סוגיית הקורבנות. קבוצת הלחץ של הגרמנים הסודטים, כמו גם היסטוריונים ומשפטנים (רובם גרמנים או אוסטרים) אשר אוהדים את עמדת הגרמנים הסודטים, פרסמו מסוף מלחמת העולם השנייה ועד היום ספרים ומאמרים רבים הקשורים בתביעותיהם. סקירת הספרות הזאת מלמדת על תמונה היסטורית, בה הגרמנים הסודטים רואים עצמם כקורבנות של רצח עם ולעתים אף קורבנות המדיניות ההיטלראית. כתוצאה מכך, בולט ניסיונם לטשטש את שיתוף הפעולה של רבים מהם עם הנאצים בתקופת "הרייך השלישי".

תביעות הפיצויים של הגרמנים הסודטים מהוות חריגה למודל הפיצויים, מפני שהגרמנים הסודטים נחשבים בידי הצ'כים והקהילה הבינלאומית קורבנות גירוש לא לגיטימיים. המחקר יסתמך על הבחנתו של אלעזר ברקן בין שני סוגים שונים של קורבנות: "הקורבנות הלא ראויים" ("undeserving victims") ו"הקורבנות הראויים" ("deserving victims"). לפי ברקן, האחרונים נחשבים לגיטימיים מפני שנקלעו (לכאורה) למצבם הטראגי "ללא אשמתם" ולכן תביעות הפיצויים

שלהם נתפסות כמוסריות ומוצדקות. מנגד עומדים ה"קורבנות הלא ראויים" שחשודים שגרמו בעצמם למצבם כקורבנות, או שמואשמים בגרימת עוול היסטורי לאחרים. מעמד הקורבנות שלהם, לפיכך, נחשב ללא מכובד ותביעותיהם נתפשות כבלתי מוסריות. תחת הבחנה זו, ניצולי השואה (היהודים) נחשבים לרוב כ"קורבנות לגיטימיים", בניגוד לגרמנים הסודטים אשר נתפשים כאב טיפוס ל"קורבנות לא ראויים".

בלב פרק זה עומדת השאלה **מהן הסיבות ההיסטוריות שבגללן הגרמנים הסודטים נחשבים ל"קורבנות לא ראויים"?** שאלה זאת תחשוף, כי המאבק ביו הגרמנים הסודטים והממשלה הצ'כוסלובקית/הצ'כית על הפיצויים, הינו במהותו מאבק על פרשנות היסטורית. המחקר יטען שהגרמנים הסודטים נחשבים ל"קורבנות לא ראויים", מאחר ובמרכז הזיכרון הקולקטיבי של הקהילה האירופאית עומדת טראומת מלחמת העולם השנייה ופשעי הנאצים. בעוד שהעם הצ'כי נתפס כקורבן המדיניות הנאצית, הגרמנים הסודטים (שבמידת מה אינם ביקורתיים כלפי עברם ב"רייך השלישי"), מזוהים כפושעים ומשתפי פעולה עם נאצים. לפיכך, צ'כיה מתנגדת בכל תוקף להישמע לתביעותיהם של הגרמנים הסודטים והסתפקה עד כה בהתנצלות של הנשיא לשעבר ווצל האבל על הגירוש האלים.

בנוסף, המחקר יתמודד עם השאלה הבאה: **האם גם החברה הגרמנית רואה היום בגרמנים הסודטים כ"קורבנות לא ראויים"?** ההיסטוריון קונסטנטין גושלר פיתח במאמר שפורסם בשנת 2005 את ה"דגם האינטגרציה". המודל, שבלבו עומדת חווית הקורבן, אינו מבדיל בין הקורבנות של אסונות היסטוריים שונים אלא נוקט עמדת "קורבן שווה קורבן". גושלר טוען שבשנות החמישים והשישים, החברה הגרמנית התייחסה באופן ברור למגורשים הגרמנים כ"קורבנות לגיטימיים", והחל משנות התשעים "דגם האינטגרציה" שולט שוב בשיח הקורבנות הגרמני. בתוך כך המחקר ישאל **מהן הסיבות לתחיית "דגם האינטגרציה" ומהן השלכותיה?** המחקר יבקש להראות שאחת ההשלכות לכך הינה, שהחברה הגרמנית נוטה היום להשוות את שואת היהודים לגירוש הגרמנים. (ההיסטוריון הישראלי גלעד מרגלית, שפרסם ב-2007 את ספרו *אשמים, סבל וזיכרון*, מבקר באופן חריף את התופעה הזו). אולם, המחקר יטען, כי השוואה זו פוגעת בגרמנים הסודטים ובקבוצת הלחץ שלהם במאבקם נגד צ'כיה. הסיבה העיקרית לכך היא, שעבור החברה הצ'כית הנרטיב ההיסטורי שמשרטטים הגרמנים הסודטים נתפס כרוויזיוניזם לנרטיב הלאומי.

מעבר לכך, המחקר ישווה בין השיח הלגיטימטורי של ברקן ובין השיח האינטגרטיבי של גושלר. בעוד שברקן מתרכז במושג ה"כבוד" (dignity) ומצביע בכך אל העבר, גושלר מעמיד את המונח "מזווג" (intergration) במרכז התיאוריה שלו ומפנה בכך את מבטו אל העתיד.

2. רעיונות מנחים (היפותזות) לפי פרקי המחקר

א. הדיון בתיאורית הפיצויים מבוסס על ההיפותזה שהדבר החשוב ביותר עבור הקורבנות אינה ההגשמה המעשית של התביעות השונות, אלא שתביעות הפיצויים הינן כלי בידי הקורבנות בכדי להשמיע בקרב ציבור הרחב את "האמת" על העוול ההיסטורי שנעשה להם.

ב. שיחזור תולדות הגרמנים הסודטים במאה העשרים מבוסס על הרעיון המנחה שזהותם של הגרמנים הסודטים היא תוצאה של שינויים בקונסטלציות הפוליטיות במרכז אירופה במאה העשרים.

ג. תביעות הפיצויים של הגרמנים הסודטים ינותחו על בסיס ההיפותזות הבאות:

- המשותף בין תיאורית הפיצויים ובין תביעותיהם של הגרמנים הסודטים הינו, שהדבר החשוב ביותר בשני המקרים אינה הגשמה המעשית של התביעות אלא הפצת "האמת היסטורית". בתוך כך, המאבק בין הגרמנים הסודטים והממשלה הציכוסלובקית/הצ'כית על הפיצויים הינו מאבק על פרשנות היסטורית. הנחת המחקר הינה, שהסיבות לכך שהגרמנים הסודטים נחשבים כ"קורבנות לא ראויים", הן שבמרכז הזיכרון הקולקטיבי של הקהילה האירופאית עומדת טראומת מלחמת העולם השנייה ופשעי הנאצים.

- הפער הבולט ביותר בין תיאורית הפיצויים ובין תביעותיהם של הגרמנים הסודטים הינו שאלת ההמשכיות. בעוד שתיאורית הפיצויים דנה בתפקידיהם המרכזי של צאצאי הקורבנות ("הדור השני") במאבק למען הפיצויים, המגורשים הגרמנים הסודטים לא הצליחו לטפח דור המשך. המחקר יטען כי עובדה זו מצביעה על כישלון של תעמולת התביעות שלהם.

- שיח הקורבנות היום בגרמניה נוטה להשוות את שואת היהודים לגרוש הגרמנים. המחקר יטען כי תופעה זו פוגעת בגרמנים הסודטים ובקבוצת הלחץ שלהם במאבקם נגד צ'כיה.

3. תרומתו המשוערת של המחקר (תמצית) לפי פרקי המחקר

א. תרומתו של המחקר הינה ביישום תיאורית הפיצויים במקרה המבחן של הגרמנים הסודטים. ייחודיותו של מקרה מבחן זה, מאפשר לאתגר את התיאוריה הקודמת ולהעשירה בנושאים הבאים:

- המחקר יבחן האם טיפוח "דור השני" הינו מהותי למאבק מוצלח על הפיצויים.

- המחקר תורם לספרות המקצועית בזה שהוא מציג את ה- Lastenausgleich כמודל פיצויים אלטרנטיבי ל- Wiedergutmachung. בעוד שבדגם האחרון הסוכנים מחולקים לנציגי הקורבנות מול נציגי הפושעים, בדגם הראשון כל הסוכנים מופעים בתור קורבנות.

ב. תרומתו המשוערת של המחקר בתחום ההיסטוריוגרפי היא בהצגת הנרטיב של הגרמנים הסודטים כתוצאה של שינויים פוליטיים במרכז אירופה במאה העשרים. כפי שהוסבר לעיל, המאבק על הפיצויים הינו במהותו מאבק על פרשנות היסטורית. המחקר יתרום לביסוס הטענה הזו על-ידי ניתוח התמונה ההיסטורית של הגרמנים הסודטים במאה העשרים.

ג. תרומה נוספת הינה סוג המקורות עליהם המחקר יתבסס. בשנים האחרונות, התפרסמו מחקרים אקדמיים רבים על היחסים הפוליטיים בין גרמניה וצ'כוסלובקיה/צ'כיה לאחר המלחמה הקרה. מחקרים אלה מזכירים אומנם את תביעות הפיצויים של הגרמנים הסודטים, אולם הם מתקיימים במסגרת מחקרים מדיניים ולא במסגרת מחקר הבוחן את תביעותיהם לאור תיאורית הפיצויים. בנוסף, בולטת העובדה שבאותם מחקרים המייחסים לתביעותיהם של הגרמנים הסודטים חסרה סקירת הפרסומים של ה-SdL. מחקר זה, לפיכך, ינתח את תביעות הפיצויים של הגרמנים הסודטים על סמך הספרים והעיתונים שראו אור מטעם ה-SdL. מקור חשוב נוסף יהיה סדרת ראיונות שאערוד עם נציגי ה-SdL בנושא הפיצויים. כמו כן, יעשה שימוש בפסקי המשפט הדנים בתביעותיהם של הגרמנים הסודטים ובחוות דעת משפטיות באותו הנושא.

ד. מעבר לנושא הקונקרטי, המחקר יעסוק בשאלות רחבות יותר הקשורות ביחסים ובדינאמיקות בין העמים והלאומים במרכז אירופה בתקופה שלאחר מלחמת העולם השנייה.

4. המקורות הראשוניים וסיווגם

א. היסטוריים מסמכים דיפלומטיים:

- צווי בנש
- הסכם פוטסדום
- ההסכם לשיתוף פעולה ושכנות טובה בין גרמניה וצ'כוסלובקיה (1992)
- ההסכם לשיתוף פעולה ושכנות טובה בין גרמניה וצ'כיה (1997)

ב. מבחר כתבות מעיתוני הגרמנים הסודטים:

- Der Südmährer. Zeitschrift für die Kreise: Znaim, Nikolsburg, Zlabings und Neubistritz,
- Sudetenland. Europäische Kulturzeitschrift. Böhmen, Mähren, Schlesien. Vierteljahreszeitschrift für Kunst, Literatur, Wissenschaft und Volkskultur,
- Sudetenpost. Offizielles Organ der Sudetendeutschen Landsmannschaft in Österreich,
- Sudetenbote. Offizielles Organ der Sudetendeutschen Landsmannschaft in Deutschland.

ג. פסקי דין מבית הדין האירופאי ומבית הדין הבינלאומי, הקשורים בתביעות הרכוש של הגרמנים הסודטים:

<http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/session64/view669.htm>
<http://www.restitution.cz/docs/indexge.html>
<http://www.sudeten.de/cms/?Historie:Rechtsprechung>
<http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/view.asp?action=html&documentId=671373&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649>

ד. חוות דעת הקשורות בתביעות הפיצויים של הגרמנים הסודטים (רשימה חלקית):

Blumenwitz, Dieter: „Die Vertreibung der Deutschen aus der Sicht des Völkerrechts und der Menschenrechte“, in: *Nationale Frage und Vertreibung der Deutschen in der Tschechoslowakei. Fakten, Forschungen, Perspektiven aus de Abstand von 50 Jahren (= Mitteilungen des Oberösterreichischen Landesarchivs 19)*, Linz 2000, 78-98.

de Zayas Alfred M.: *Wer hat Anspruch auf Heimatrecht? Rede zum „Tag der Heimat“*, Österreichische Landsmannschaft, Wien 2006.

Ermacora, Felix: *Die sudetendeutschen Fragen. Rechtsgutachten – Mit dem Text des Vertrags zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Tschechischen und Slowakischen Föderativen Republik über gute Nachbarschaft und freundschaftliche Zusammenarbeit*, Langen Müller, München 1992.

Gornig, Gilbert: *Völkerrecht und Völkermord. Definition – Nachweis – Konsequenzen am Beispiel der Sudetendeutschen (= Schriftenreihe Geschichte*,

Gegenwart und Zukunft der altösterreichischen deutschen Minderheiten in den Ländern der ehemaligen Donaumonarchie 2, hrsg. vom Felix Ermacora Institut Forschungsstätte für die Völker der Donaumonarchie), Wien 2002.

Kimminich, Otto: *Europäisches Schicksal in der Sudetenfrage*, München 1988.

Raschhofer, Hermann/Kimminich, Otto: *Die Sudetenfrage: ihre volkerrechtliche Entwicklung vom Ersten Weltkrieg bis zur Gegenwart*, Olzog Verlag, München 1988.

Tomuschat, Christian: „Die Vertreibung der Sudetendeutschen. Zur Frage des Bestehens von Rechtsansprüchen nach Völkerrecht und deutschem Recht“, in: *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht* 56 (1996).

Veiter, Theodor: *Österreich und die sudetendeutsche Frage 1918-1939-1988*, Wien 1988.

Wenk, Silke: *Das konfisziierte deutsche Privatvermögen in Polen und der Tschechoslowakei. Die Rechtslage nach Abschluss des deutsch-polnischen und deutsch-tschechoslowakischen Nachbarschaftsvertrages (= Schriften zum Staats- und Völkerrecht 50)*, P. Lang, Frankfurt a.M. 1993.

ה. ראיונות עם נציגי ה-SdL:

מר אלפרד בקר, נשיא המכון ע"ש פליקס ארמקורה לחקר עמי מונרכית הדנובה,
מר גרהרד צייזל, יו"ר ההתארגנות של הגרמנים הסודטים באוסטריה.

Alexander, Gregory S.: „The Limits of Property Reparations“, in: *Cornell Law School Legal Studies Research Paper Series* 24 (2003) (Online-Ausgabe:
<http://lsr.nellco.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1023&context=cornell/l srp>).

Barkan, Elazar: *The Guilt of Nations: Restitution and Negotiating Historical Injustices*, W.W. Norton & Co., New York 2000.

Barkan, Elazar/Karn, Alexander (Hg.): *Taking Wrongs Seriously: Apologies and Reconciliation*, Stanford University Press, Stanford 2006.

Barkan, Elazar: „Historical Reconciliation. Redress, Rights and Politics“, in: *Journal of International Affairs* 60/1 (2006), 1-15.

Brooks, Roy L. (Hg.), *When Sorry isn't Enough. The Controversy over Apologies and Reparations for Human Injustice*, New York University Press, New York/London 1999.

Bazyler, Michael J./Alford, Roger P. (Hg.), *Holocaust Restitution. Perspectives on the Litigation and Its Legacy*, New York University Press, New York/London 2006.

Diner, Dan/Wunberg, Gotthart (Hrsg.), *Restitution and Memory. Material Restoration in Europe*, Berghan Books, New York/Oxford 2007.

Dwyer, Susan: „Reconciliation for Realists“, in: *Ethics and International Affairs* 13 (1999), 81-98.

Goschler, Constantin: „'Modell Deutschland-Israel'? Die Wiedergutmachung und die deutsch-jüdischen Beziehungen“. Unveröffentlichter Vortrag.

Herbst, Ludolf/Goschler, Constantin (Hg.): *Wiedergutmachung in der Bundesrepublik Deutschland* (= *Schriftenreihe der Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte. Sondernummer*) R. Oldenbourg Verlag, München 1989.

Hayner, Priscilla B.: *Unspeakable Truths: Confronting State Terror and Atrocities*, Routledge, New York 2001, 171

Hockerts, Hans Günter/Kuller, Christiane (Hg.): *Nach der Verfolgung: Wiedergutmachung nationalsozialistischen Unrechts in Deutschland?* Wallstein Verlag, Göttingen 2003.

Hughes, Michael L.: „Mastering War's Material Consequences in West Germany. The Conceptual Background to the *Lastenausgleich*“, in: Paul Erker (Hg.), *Rechnung für Hitlers Krieg. Aspekte und Probleme des Lastenausgleichs*, Verlag

Regionalkultur, Heidelberg 2004.

Hughes, Michael L.: *Shouldering the Burdens of Defeat. West Germany and the Reconstruction of Social Justice*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill/London 1999.

Margalit, Avishai: „Is Truth the Road to Reconciliation?“, in: Okwui Enwezor/Carlos Basualdo/Ute Bauer Meta/Susanne Ghez/Sarat Maharaj/Mark Nash/Octavio Zaya (Hg.), *Experiments with Truth: Transitional Justice and the Process of Truth and Reconciliation. Documenta11_Platform 2*, Hatje Cantz Publishers, Ostfildern-Ruit 2002, 61-64.

Minow, Martha: *Between Vengeance and Forgiveness: Facing History after Genocide and Mass Violence*, Beacon Press, Oxford 1998, 61

Thompson, Janna: *Taking Responsibility for the Past. Reparation and Historical Justice*, Polity Press, Cambridge/Blackwell Publishers Ltd, Malden, MA 2002. J

Torpey, John: *Politics and the Past. On Repairing Historical Injustices*, Rowman & Littlefield Publishers, Oxford 2003.

Torpey, John: *Making Whole What Has Been Smashed. On Reparations Politics*, Harvard University Press Cambridge, MA 2006.

שיח הקורבנות/שיח הגירוש בגרמניה:

מרגלית, גלעד: אשמה, סבל וזיכרון: גרמניה זוכרת את מתיה במלחמת העולם השנייה, הוצאת הספרים של אוניברסיטת חיפה, 2007.

Frevert, Ute: „Geschichtsvergessenheit und Geschichtsversessenheit revisited. Der jüngste Erinnerungsboom in der Kririk“, in: *Aus Politik und Zeitgeschichte. Beilage zur Wochenzeitung Das Parlament* 40-41 (2003), 6-13.

Goschler, Constantin: „‘Versöhnung’ und ‘Viktimisierung’. Die Vertriebenen und der deutsche Opferdiskurs“, in: Jürgen Danyel/Philipp Ther (Hg.), *Nach der Vertreibung: Geschichte und Gegenwart einer kontroversen Erinnerung (= Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 53/10), Metropol Verlag, Berlin 2005, 873-884.

Hirsch, Helga: „Flucht und Vertreibung: Kollektive Erinnerung im Wandel“, in: *Aus Politik und Zeitgeschichte. Beilage zur Wochenzeitung Das Parlament* 40-41 (2003), 14-26.

Moeller, Robert G. „Sinking Ships, the Lost ‘Heimat’ and Broken Taboos. Günter Grass and the Politics of Memory in Contemporary Germany“, in: *Contemporary European History* 12 (2003), 147-181.

Rautenberg, H.W.: „Die Wahrnehmung von Flucht und Vertreibung in der deutschen Nachkriegsgeschichte bis heute“, in: *Aus Politik und Zeitgeschichte. Beilage zur Wochenzeitung Das Parlament* (1997), 35-40.

Salzborn, Samuel: „Völkische Schuldumkehr. Die Entsorgung der Schuldfrage am Beispiel der Vertriebenenverbände“, in: Joachim Perels (Hg.): *Der Rechtsradikalismus - ein Randphänomen? Kritische Analysen*, Hannover 2003.

Schmitz, Helmut (Hg.): *A Nation of Victims? Representations of German Wartime Suffering from 1945 to the Present* (= *German Monitor* 67), Amsterdam/New York 2007.

Schulze, Rainer: „The Politics of Memory: Flight and Expulsion of German Populations after the Second World War and German Collective Memory“, in: *National Identities* 8/4, 2006, 367-382.

Streibel, Robert (Hg.), *Flucht und Vertreibung. Zwischen Aufrechnung und Verdrängung*, Picus Verlag, Wien 1994.

Theisen, A.: „Die Vertreibung der Deutschen - Ein unbewältigtes Kapitel europäischer Zeitgeschichte“, in: *Aus Politik und Zeitgeschichte. Beilage zur Wochenzeitung Das Parlament* 7-8, (1995), 20 ff.

הגרמנים הסודטים בתקופת ה"רייך השלישי":

Gebel, Ralf: „*Heim ins Reich!*“ *Konrad Henlein und der Reichsgau Sudetenland (1938-1945)*, München 2000 [1999].

Osterloh, Jörg: *Nationalsozialistische Judenverfolgung im Reichsgau Sudetenland 1938-1945*, München 2006.

Zimmermann, Volker: *Die Sudetendeutschen im NS-Staat. Politik und Stimmung der Bevölkerung im Reichsgau Sudetenland (1938-1945)*, Essen 1999.

היחסים הפוליטיים בין גרמניה וצ'כוסלובקיה/צ'כיה: ההיבטים המשפטיים הקשורים בתביעותיהם של הגרמנים הסודטים ועמדתה של החברה הצ'כית כלפי הגרמנים הסודטים:

Benthin, Madlen: *Die Vertreibung der Deutschen aus Ostmitteleuropa. Deutsche und tschechische Erinnerungskulturen im Vergleich*, Hahn, Hannover 2007.

Bethke, S.: „Die Entwicklung der tschechoslowakischen Diskussion um die Vertreibung der Deutschen“, in: *Deutsche Ostkunde* 3 (1992), 95-108.

Burcher, Timothy: *The Sudeten German Question and Czechoslovak-German Relations since 1989* (= *Whitehall Paper Series* 34), London 1996.

Gattini, Andrea: „A Trojan Horse for Sudeten Claims? On Some Implications of the *Prince of Lichtenstein v. Germany*“, in: *European Journal of International Law* 13/2 (2002), 513-544.

Hahn, Hans-Henning/Hahn, Eva: „’Wir wollen heim ins Reich!’ Die Sudetendeutsche Landsmannschaft und ihre ungeklärte Tradition“, in: *Die Zeit* 08/2002.

Kopstein, Jeffrey S.: „The Politics of National Reconciliation: Memory and Institutions in German-Czech Relations since 1989“, in: *Nationalism and Ethnic Politics* 3/2 (1997), 57-78.

Kraft, Claudia: „Recollecting Expulsion: Locating German Refugees in Polish and Czech Memories“, in: Dan Diner/Gotthart Wunberg (Hrsg.): *Restitution and Memory. Material Restoration in Europe*, Berghan Books, New York/Oxford 2007, 273-300.

Macklem, Patrick: „Rybná 9, Praha 1: Restitution and Memory in International Human Rights Law“, in: *The European Journal of International Law* 16/1 (2005), 1-23.

Maier, Robert (Hg.): *Tschechen, Deutsche und der Zweite Weltkrieg. Von der Schwere geschichtlicher Erfahrung und der Schwierigkeit ihrer Aufarbeitung* (= *Studien zur internationalen Schulbuchforschung* 94), Hannover 1997.

Naumann-Stiftung (Hg.): *Einstellungen der tschechischen Gesellschaft zu Deutschland. Ergebnisse einer repräsentativen Umfrage in der CR*. Prag 1995 (unveröffentlicht).

Raue, Maria Cornelia: *Doppelpunkt hinter der Geschichte: Die Prager Deutschlandpolitik 1990 – 1997*. Unveröffentlichte Dissertation. Humboldt-Universität zu Berlin. 2000.

Renzulli, Jeffrey J.: „Claims of U.S. Nationals Under the Restitution Laws of Czechoslovakia“, in: *Boston College International & Comparative Law Review* XV/1 (1992), 165-188.

Ryback, Timothy W.: „Dateline Sudetenland: Hostages to History“, in: *Foreign Policy* 105 (1996-97), 162-178.

Salzborn, Samuel: *Geteilte Erinnerung. Die deutsch-tschechischen Beziehungen und die sudetendeutsche Vergangenheit* (= *Die Deutschen und das östliche Europa* 3), Frankfurt a.M. 2008.

Tampke, Jürgen: *Czech-German Relations and the Politics of Central Europe: From Bohemia to the EU*, Palgrave Macmillan, New York 2003.

Wingfield, Nancy Meriwether: „Czech-Sudeten German Relations in Light of the ‘Velvet Revolution’: Post-Communist Interpretations“, in: *Nationalities Papers. Special Topic Issue: Czech-Sudeten German Relations* 24/1 (1996), 93-106.